

KİVDF

Layihənin istiqaməti:
"İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi"

II YAZI

Məqamıdır deyək ki, Mingəçevir uzun müddət gənc rəssamın tez-tez müraciət etdiyi bir mövzu olmuşdur. O, 1949-cu ildə Moskvadakı Surikov adına Rəssamlıq İnstitutunu qurtarıb Bakıya qayıtdıqdan sonra da Mingəçevir mövzusunda bir neçə əsər yaratmışdır. Rəssamın bu sıradan olan «Səadət quranlar» adlı sənaye mənzərə əsəri ən uğurlu işlərindəndir. Onun süjeti son dərəcə aydın və sadədir. Rəssam tikinti mənzərəsi fonunda iki gənc inşaatçının – qızla oğlanın nahar fasiləsi zamanı görüşünü təsvir edir. Həmin görüşün psixoloji məqamları bu tabloda rənglər vasitəsilə çox inandırıcı şəkildə verilmişdir. Bu da rəssamın həyatı, insan təbiətini dərinləndirən duyubildirini və dərin müşahidə qabiliyyətinə malik olduğunu göstərir.

Həmin əsərdə kompozisiya olduqca sərbəst və canlı bir şəkildə işlənmiş, fiqurların cizgiləri dəqiq çəkilmişdir. Çox maraqlıdır ki, sadə orijinal kompozisiyalı «Səadət quranlar» tablosu ötən əsrin 50-ci illərində bir sıra keçmiş sovet rəssamlarını və eləcə də xarici rəngkarlıq ustalarını valeh edib, məhəbbət mövzusunda əsərlər yaratmağa ruhlandırıb. Bu baxımdan həmin əsərin təsiri altında «Sahildə» adlı əsərin müəllifi məşhur alman rəssamı Valter Vomakin etirafı xüsusi maraq doğurur. O yazır ki, 1962-ci ildə məhəbbət mövzusunda çəkdiyi «Sahildə» tablosunu Mikayıl Abdullayevin yaratdığı «Səadət quranlar» əsərinin təsiri altında yaratmışdır.

Mikayıl Abdullayev hələ gənc yaşlarından daim axtarışda olan, yeni mövzular, ifadə üsulları axtaran, tapdıqlarını yeni rəng çalarları ilə reallaşdırmağa çalışan əzabkeş rəngkar idi. Onun təbiətində həm də bir şairənlik vardı. Elə bunun nəticəsidir ki, onun bu və ya başqa əsərlərində müasir ritmlər, poetik duyğular xüsusi üstünlük təşkil edir. Əsərlərindən aydınca görünür ki, o, adi məişət motivlərini fırçaya alarkən həmişə lirik və şux boyalarla əsl novatorluq və bədii meyarlara sadıq qalıb. Məhz elə buna görədir ki, onun fırçasının məhsulu olan və ötən əsrin 50-ci illərində abı-havasını özlərində əks etdirən «Beşilliyin yollarında», «Bizim cənubda», «Rəfiqələr», «Masallı qızları», «Astarada çay yığımı», «Lənkəranlı kolxozçu qadın», «41-ci ilin səhəri», «Xaçmaz qızları», «Abşeronada», «Çəltikçi qızlar», «Pambıq», «Üzümçülər», «Tarlada», «Azərbaycan çöllərində», «Anaların gəncliyi» və başqa bu kimi məşhur tablolar, hər şeydən əvvəl, yüksək vətəndaşlıq pafosu ilə aşılanmışdır və aktual mövzulardan bəhs edir, həm də günün tələbləri ilə həmahəng səslənir.

Yeri gəlmişkən onu da deyək ki, rəssamın öncə adlarını çəkdiyimiz, amma bəziləri istisna olmaqla əksəriyyəti Masallı bölgəsində çəkilmiş rəngkarlıq nümunələri onun növbəti əsərlər silsiləsinin əsasını təşkil edir. «Mingəçevir silsiləsi» kimi «Masallı süitası» adlanan rəngkarlıq silsiləsindən olan tablolar da onun yaradıcılıq həyatında mühüm rol oynayıb böyük dönüş yaratmışdır. Daha dəqiq desək, «Mingəçevir silsiləsi» onu məşurlaşdırmışdırsa, «Masallı seriyası» ona böyük şöhrət gətirmişdir. Elə buna görə də, sənətşünaslar rəssamın fəaliyyətinin Masallı döv-

Rənglə yazılmış tarix

rünü onun yaradıcılığının dönüş mərhələsi adlandırmışlar. Bu, həqiqətən belədir. Doğrudan da, rəssam uzun müddət öz emalatxanasında natümortlar üzərində işləyərkən, dolğun, təmiz və parlaq rənglər əldə etmək üçün illər boyu təcrübə aparmış, amma buna nail ola bilməmişdir. O, ancaq bu məqsədinə ilk dəfə məhz Masallı lövhələrini yaradarkən çatmışdır. Bunu rəssamın «Masallıya gedən yol» lövhəsi kimi tutqun mənzərədə belə açıq-aydın görmək olar. Bu lövhədən aydınca hiss edilir ki, rəssam parlaq boyalar işlətməyə daha çox meyillidir.

Mikayıl Abdullayevin həmin silsilədən olan əsərlərinin əhəmiyyəti bir də bundadır ki, onlar bitkin əsərlər olub, rəng və kolorit vasitələrindən istifadə etməklə həyat həqiqətini çox qabarıq əks etdirmişdir. Və buna görə də, Azərbaycan rəngkarları üçün bir örnəyə, nümunəyə çevrilmişdir.

Yeri gəlmişkən onu deyək ki, xalqımız parlaq və zərif rəngləri həmişə sevmişdir. Bunu Təbriz miniatür məktəbinin xalça və saxsı, kağız qabları bizim bizə gəlib çatan nümunələrindən də aydınca görmək olar. Doğrudan da, həmin nümunələrdə xalqımızın milli xarakter və zövqü rənglərin əlvan dili ilə o qədər parlaq, emosional verilmişdir ki, onlara həyəcənsiz baxmaq qeyri-mümkündür. Məhz elə buna görə də, Mikayıl Abdullayev daim təbii xalq incəsənətinə söykənib milli

mətləndirilərkən keçmiş SSRİ Rəssamlıq Akademiyasının diplomuna və gümüş medalına layiq görülmüşdür. Bu əsərdə sənətşünasların və sənətsevərlərin diqqətini çəkən ən önəmli cəhət kompozisiyanın poetikliyi, qadın gözəlliyi ilə təbiət gözəlliyi arasında mövcud olan əbədi harmoniya və ahəngdarlığın vəhdətdə verilməsidir. Doğrudan da, bu əsərdə çoxcaqlı rənglər vasitəsi ilə təbiət və qadın gözəlliyi elə qaynayıb qovuşub ki, onları bir-birindən ayrı təsəvvür etmək qeyri-mümkündür.

Rəssam Mikayıl Abdullayev olduqca universal bir rəngkar idi. Azərbaycan incəsənətində o, yalnız istedadlı bir rəngkar kimi deyil, həm də bacarıqlı illüstrasiyaçı kimi tanınırdı. O, bu janrdan bir-birindən qiymətli çox maraqlı sənət nümunələri yaratmışdır.

Onun hələ ötən əsrin 50-ci illərində yaratdığı «Arazın o tayında» qrafik əsərlər silsiləsi Azərbaycan incəsənəti xəzinəsinə rəssamlıq sənətinin ən gözəl, ən baxımlı nümunələri kimi daxil edilmişdir. «Hər addımbaşı» adı ilə başlayan bu qrafik işlər silsiləsi «Ümid» kompozisiyası ilə tamamlanır. Və Cənubi Azərbaycanla bağlı olduqca lakonik və inandırıcı informasiyalar verir. Rəssamın Mirzə İbrahimovun «Gələcək gün» romanına çəkdiyi illüstrasiyalar da həmin silsilədən olan qrafik nümunələrinə yaxındır.

Mikayıl Abdullayevin Nizami Gəncəvinin «Xəmsə»sinə, Məhəmməd Füzulinin «Leyli və Məcnun» poemasına, Bəxtiyar Vahabzadənin «Şəbi-hicran» əsərinə çəkdiyi illüstrasiyalar da həmin sənət dəyərlərinin daşıyıcılarına çevrilmişdir. Çəkinmədən deyə bilərik ki, bu illüstrasiyalar miniatür ənənələrinə yeni bir təravət, yeni bir ovqat gətirmişdir.

Araşdırmalardan aydın olur ki, Azərbaycan dekorativ sənətinə dərin bələd olması rəssamın səhnə tərtibatı işinə də böyük təsir göstərmişdir. Və, o, bu istiqamətdə böyük işlər görmüşdür. Azərbaycan teatrında tamaşaya qoyulan bir çox əsərlər maraqlı və orijinal tərtibatlar vermişdir. Bu yerdə tarixin yaddaşında qalmış önəmli bir faktı xatırlamaq yerinə düşərdi. 1959-cu ildə keçmiş SSRİ Böyük Teatrında Azərbaycan ədəbiyyatı və incəsənəti öngünlüyünün yekun konsertinə verilən orijinal səhnə tərtibatı Mikayıl Abdullayev zəhmətinin bəhrəsidir. O, Üzeyir Hacıbəylinin «Leyli və Məcnun» operasına da tərtibat vermişdir. Xatırladaq ki,

spesifik xüsusiyyətlərə malik olan bu opera klassik muğamlardan bəhrələnen musiqinin poetik melodiyalı təbə olmalıydı. Və eynilə Azərbaycan miniatürələrində olduğu kimi bu keyfiyyət dekorların lakonik əlvanlığını və ifadəliliyini müəyyən etməliydi. Hər iki sahəyə yaxından bələd olan rəssam buna ustalıqla nail olmuş və öz maraqlı tərtibatı ilə Azərbaycan səhnəsində hamının diqqətini çəkən, yaddaqalan tərtibat vermişdir. O, Üzeyir Hacıbəylinin «Koroğlu» operasına və Niyazinin «Çitra», Qara Qarayevin «İldırım yolları» baletlərində də öz ənənələrinə sadıq qalaraq musiqi ilə rəngin harmoniyasına, monumentallığına nail olmuşdur.

XX yüzilliyin 50-ci illərindən başlayaraq Mikayıl Abdullayevin şöhrəti Azərbaycan sərhədlərini aşaraq evvəlcə keçmiş SSRİ-də, sonra isə beynəlxalq aləmdə yaradıcılığına maraq yaratdı. Geniş yaradıcılıq diapazonuna, zəngin və çoxcaqlı yaradıcılığa malik olan rəssamın həm də xarici ölkələrdə fərdi yaradıcılıq sərgiləri açıldı. Bununla paralel rəssamın bu və ya digər ölkələrdə yaradıcılıq səfərləri başladı. Rəssamın 1956-71-ci illəri əhatə edən İtaliya, Hindistan, Əfqanıstan, Almaniya, Macarıstan, Polşaya olan yaradıcılıq səfərləri olduqca diqqətəlayiqdir. Ona görə diqqətəlayiqdir ki, rəssam həmin ölkələrdən zəngin yaradıcılıq təəssüratı, saysız-hesabsız etüd və eskizlərlə qayıtmışdır. Sonralar, daha dəqiq desək 1957-ci ilin iyununda Ba-

kıda, 1962-ci ildə isə Moskvada SSRİ Rəssamlıq Akademiyasında akademiya üzvlərinin VI yaradıcılıq sərgisində onun Renisance diyarı olan İtaliyada yaratdığı quaş işləri «Bakılının gözü ilə» adı altında nümayiş etdirilib böyük əks-səda yaratdı. İstedadlı rəssam qələminin bəhrəsi olan, Azərbaycan və rus dilində nəşr edilən fundamental «İtaliya xatirələri», «Qlaxami-Bakinsa» kitabları isə İtaliyanı sevvənlər, maraqlananlar üçün bir ər-məğan oldu.

O vaxtkı mətbuatın yazdığına görə, Almaniyada fəaliyyət göstərən məşhur «Zeymani» incəsənət nəşriyyatı Mikayıl Abdullayevin əsərlərini bir neçə dəfə böyük tirajla, iri formatlı rəngli reprodüksiyalar, açıqcaqlar, «divar tablosu», müxtəlif təqvimlər şəklində çap edib buraxmış, hətta rəssamın yaradıcılığına həsr edilmiş monoqrafik albom nəşr etmişdir. Berlində isə həmyerlimizin «Der maler Abdullayev» adı ilə 26 rəngli slaydlar dəsti satışa çıxarılmışdır. Almanyanın başqa nəşriyyatlarında təsviri incəsənətin təbliğinə həsr edilmiş böyük formatlı afişalarda onun yaxın-uzaq ölkələrdə çəkdiyi rəngkarlıq nümunələri çap edilib sənətsevərlərin ixtiyarına verilmişdir.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, bu mozaik tərtibat rəssama heç də asan başa gəlməmişdir. Əvvəllər «Xəmsə»nin süjetləri əsasında illüstrasiyalar çəkmiş Mikayıl Abdullayevi sonralar Nizami poemalarındakı fəlsəfəni, estetik gözəlliyi olduğu kimi mozaik pannolara gətirmək, onları bu məhdud məkanda yetərincə əks etdirmək, yerləşdirmək xeyli qorxutmuşdur. Lakin sonralar dahi şairin «Xəmsə»sini dönə-dönə mütaliə edib ayrı-ayrı poemalardan ən seçiyəni səhnələri seçib stansiyaların yeraltı salonunun tağlı pylonlarında, yəni rəflərində yerləşdirməyi daha vacib bilmişdir. Lakin həmin məqamda bunu gerçəkləşdirməyə mane olan bir problem olmuşdur. Bu problemın əsas məgzi ondan ibarət idi ki, memarlıq layihəsində mozaik pannolardan istifadə etmək nəzərdə tutulmuşdur. Baş memar Mikayıl Hüseynovun ilk layihə variantında yalnız postament üzərində Nizamının büstünü qoymaq planlaşdırılmışdır. Mikayıl Abdullayev isə doqquz cüt qabaq-qabağa yerləşən pylonlarda on səkkiz səhnəni təsvir etməyi qərarlaşdırmışdır. O, bu bərədə baş memar akademik Mikayıl Hüseynova öz fikrini deyəndə baş memar o deqiqə onunla həmrəy olmuş və bu işi görməyə daha da ruhlandırmışdır.

Həmin illərdə (1973) rəssam Mikayıl Abdullayevin heykəltəraş Albert Mustafayevlə birgə yaratdıqları «İmadəddin Nəsimi» heykəli də ümumxalq sevgisinə tuş gəlmişdir. Rəssamın ayrı-ayrı dövr və zamanlarda Parisdə, Londonda, Belqradada, Sofiyada, Varşavada, Dehliyə, Qahirədə, Brüsseldə, Moskvada, Leypsiqdə, Berlində və onlarla başqa ölkələrdə sərgilənən əsərləri də onun özünə və yaradıcılığına böyük sevgi yaratmışdır.

Keçmiş SSRİ-nin Xalq rəssamı, Dövlət və Beynəlxalq Cavahirlər Nehru mükafatları laureatı, keçmiş SSRİ Rəssamlıq Akademiyasının akademiki Mikayıl Abdullayev 2002-ci ildə dünyasını dəyişmişdir. Çətin və mürekkəb, amma olduqca şərefli bir yaradıcılıq yolu keçmiş Mikayıl Abdullayev həm təsviri sənətimiz, həm də xalqımız üçün böyük irs qoyub getmişdir. Ziddiyyətli bir zamanda yaşayıb yaratmış bu böyük rəssam həmişə dövrünün salnaməçisi olmuşdur. Onun əsərlərində xalqın tarixi, yaşam tərzi, etnoqrafiası, mədəniyyəti, eləcə də zəngin təbiəti, yeraltı, yerüstü sərvəti, insanların və insanların bir-birindən fərqli və maraqlı psixologiyaları əlvan rəng çalarları ilə realistcəsinə təsvir edilmişdir.

Möhbəddin Səməd

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kültürlü İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.

